

Попадич Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
olena.popadych@uzhnu.edu.ua

Староста Володимир Іванович

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м.Ужгород, Україна
starvl@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Важливим чинником підготовки сучасних фахівців є належна мотивація навчальної діяльності. Особливого значення вона набуває для студентів-першокурсників, які адаптуються до освітнього процесу у вищій школі. Від наслідків такого пристосування в значній мірі залежить результативність навчальної діяльності, самореалізація, особистісний розвиток молодої людини. Отже, у процесі адаптації до вищої школи важливого значення набуває формування навчальної та професійної мотивації як позитивного ставлення до майбутньої професії.

Для навчально-пізнавальної діяльності студентів особливо важливими є наступні типи мотивації (Т. Туркот, 2011 [6]): мотивація успіху, мотивація страху невдачі та професійна мотивація. У практиці вищої школи важливого значення для забезпечення результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів набуває формування професійної мотивації як позитивного відношення до майбутньої професії.

Відомий вітчизняний психолог Г. Балл (1989, [1, с. 99]) зазначає, що поняття адаптації здатне зіграти важливу роль у психологічному пізнанні, якщо трактується не вузько (як пристосування до середовища), а широко – як єдність взаємозумовлених протилежно спрямованих процесів урівноваження суб'єкта із середовищем.

Такий підхід розуміння сутності адаптації близький до нашого дослідження, оскільки роль позитивних чинників адаптації студентів, у т.ч. мотивації навчання, якраз вбачаємо у прискоренні процесів урівноваження суб'єкта (в даному випадку першокурсників) із середовищем закладу вищої освіти.

На думку А. Маркової (1983) [3, с.11-12], мотив у навчанні є спрямованістю особистості на окремі сторони навчальної роботи, яка пов'язана із внутрішнім ставленням особистості до неї. Вона поділяє мотиви навчальної діяльності на дві великі групи:

- 1) **пізнавальні мотиви**, що мають такі рівні:

- широкі пізнавальні мотиви (орієнтація на оволодіння новими знаннями),
 - навчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на засвоєння способів оволодіння знаннями, прийомів самостійного пізнавальної діяльності),
 - мотиви самоосвіти (орієнтація на набуття додаткових знань і потім на побудову спеціальної програми самовдосконалення);
- 2) **соціальні мотиви**, які можуть мати такі рівні:
- широкі соціальні мотиви (обов'язок і відповідальність, розуміння соціальної значущості учіння),
 - вузькі соціальні (прагнення зайняти певну позицію у стосунках з оточуючими, отримати їхнє схвалення),
 - мотиви соціальної співпраці (орієнтація на різні способи взаємодії з іншими людьми).

У сучасній науковій літературі, підкреслює Т. Мединцова (2009) [4], невисвітленою залишається проблема визначення мотивації навчання, а поняття «мотив» та «мотивація» розглядаються з різних точок зору. Одні автори ототожнюють ці поняття, інші розрізняють їх, а саме: мотиви – це свідомі спонуки. Мотивами діяльності можуть бути бажання, почуття, інтереси й інші явища свідомості (В. Селіванов); потреби, актуалізуючись, стають тими або іншими мотивами діяльності особистості, що спонукають до неї, що сприяють здійсненню одних дій і перешкоджають виконанню інших (Г. Фортунатов, А. Петровський); мотив – вербалізація мети і програми, що дає можливість певній особі розпочати певну діяльність, це насамперед формулювання (уявне, усне або письмове), це причина дії людини (К. Обуховський); мотиви – це психічні умови і властивості особистості, які характеризують будь-яке порівняно обмежене, приватне і мінливе ставлення людини до певних предметів і явищ зовнішнього світу (В. Мерлін); мотивація – система спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, потяги, мотиваційні установки або диспозиції, ідеали (В. Асєєв); мотивація – система мотивів в її певній побудові, ієрархії (В. Ковальов, В. Дружинін).

В. Кириленко (2008) [2] у дисертаційному дослідженні зазначає, що у вітчизняній психології сутність мотивації розглядається у межах діяльнісного підходу, де діяльність визначалась, як та, що носить суспільний характер та здійснюється за рахунок зовнішніх та внутрішніх факторів, що спрямовують активність учня до навчальної діяльності. Це потреби, мотиви, стимули, наміри, цілі, інтереси, прагнення, ситуативні чинники, які визначають навчальну поведінку школяра та формують мотиваційну сферу особистості, що є ядром особистості (О. Сидоренко, О. Леонтєв, П. Якобсон) та визначають її особистісне ставлення до здійснення навчальної діяльності (С. Максименко).

Мотивація навчання в цілому – це не сума мотивацій вивчення окремих предметів, а нове складніше утворення, що має свої специфічні ознаки. Мотивацію навчання Т. Мединцова (2009) [4] трактує як комплекс спонукань до учбової діяльності; як і А. Маркова, визнає, що мотивація навчання складається з багатьох чинників, що постійно змінюються і вступають в нові взаємостосунки один з одним.

Авторами виявлено ряд чинників, які впливають на процес адаптації студентів і прямо чи опосередковано на мотивацію навчання (В. Староста, О. Попадич, 2018), а саме: переважна більшість першокурсників сподівається тільки на себе під час адаптації до освітнього процесу в університеті (у 2016 р. – 83,0 %, а у 2018 р. – 83,4 %). Проте вони також активно обговорюють свої проблеми чи успіхи, радяться з батьками та іншими родичами – 89,5 % (2016), 89,9 % (2018); друзями – 89,0 % (2016), 89,7 % (2018); трохи менше з академнаставником/куратором групи – 55,5 % (2016), 51,3 % (2018); викладачами – 69,0 % (2016), 57,9 % (2018); студентами старших курсів – 57,0 % (2016) та 54,5 % (2018) опитаних. Значну допомогу/підтримку першокурсники отримують від студентів групи, однокурсників: 79,0 % (2016), 76,4 % (2018). Ці дані добре узгоджуються із думкою опитаних студентів обох років, які вважають, що у студентській групі склались доброзичливі стосунки: 74,0 % (2016), 78,1 % (2018).

Таблиця 1

Значення χ^2 -критерію		
Вибірki порівняння	Емпіричне значення критерію Пірсона	Результат порівняння
2015/2016 - 2016/2017	6,46	$\chi^2_{\text{емп}} (6,46) < \chi^2_{0,05} (12,59)$
2015/2016 - 2017/2018	20,18	$\chi^2_{\text{емп}} (20,18) > \chi^2_{0,05} (12,59)$
2016/2017 - 2017/2018	14,29	$\chi^2_{\text{емп}} (14,29) > \chi^2_{0,05} (12,59)$

Отже, проведене дослідження показує, що навчальна мотивація студентів може розглядатися як складна система чинників-мотивів (цілі, потреби, інтереси, успіхи тощо), що постійно змінюються та взаємовпливають; спонукають до активного здобування знань, розвитку та формування умінь, навичок, особистісних якостей, позитивного ставлення до майбутньої професії, навколишнього світу. Особливість навчальної мотивації студентів-першокурсників полягає в тому, що вона не тільки полімотивована, а також є одним із важливих результатів процесу адаптації (тобто, процес і результат адаптації як чинник мотивації) і, водночас, є одним із механізмів/чинників самої адаптації молодих людей до освітнього процесу у вищій школі. Таким чином, діяльність студентів під час навчальної адаптації, з одного боку, зумовлює мотивацію до навчання, з другого, – є її наслідком. Автори провели анкетування студентів трьох навчальних років; розраховували показники внутрішньої, зовнішньої позитивної та зовнішньої негативної мотивації. Основна частина студентів (понад 70 %) упродовж усіх навчальних років мають оптимальні мотиваційні комплекси, що сприяє успішному перебігу їх адаптації до освітнього процесу в університеті; переважає внутрішня, зовнішня позитивна мотивація, або їх значення однакові, але більші, ніж зовнішня негативна мотивація. Ми відмічаємо також певне зростання частки студентів (у %) із оптимальними мотиваційними комплексами за вказаний період. Водночас спостерігаємо поступове зменшення частки студентів (у %) із вказаними

мотиваційними комплексами за досліджуваний період. Для порівняння показників навчальної мотивації студентів-першокурсників різних навчальних років використовували χ^2 -критерій. Для студентів 2015/2016 - 2016/2017 навчальних років статистично значущих змін не відбулося за порівнюваними показниками. Це свідчить, що в умовах даного класичного університету упродовж дослідженого періоду у студентів-першокурсників формуються подібні (переважно оптимальні) мотиваційні комплекси щодо навчання у ВНЗ. Для груп 2015/2016 - 2017/2018, а також 2016/2017 - 2017/2018 навчальних років спостерігаємо протилежну картину, оскільки в обох випадках емпіричні значення χ^2 -критерію перевищують критичні. За даним показником порівнювані вибірки відрізняються, має місце покращення навчальної мотивації студентів-першокурсників 2017/2018 н.р., оскільки спостерігаємо збільшення частини студентів з оптимальними мотиваційними комплексами, а також зменшення частини студентів з виявами зовнішньої негативної мотивації.

Література

1. Балл, Г. А. (1989). Понятие адаптации и его значения для психологии личности. Вопросы психологии. 1. 92-100.
2. Кириленко В.Г. Особливості розумового розвитку молодших школярів залежно від мотивації учіння: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2008. 20 с.
3. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. М.: Просвещение, 1983. 96 с.
4. Меденцова Т. М. Аналіз понять «мотиви» та «мотивація навчання» особистості. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. Вип. №1(7), 2009 http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/7/statti/2medencova.htm
5. Староста В. І., Попадич О. О. Деякі чинники адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету. Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology, 2018. June. Vol. 6. No. 2. pp. 16-26. <http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/itse/article/view/2456>
6. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. К. : Кондор, 2011. 628 с.